

[https://doi.org/10.58442/3041-1831-2025-34\(63\)-272-290](https://doi.org/10.58442/3041-1831-2025-34(63)-272-290)

УДК 378.22. 048.55

Сіданіч Ірина Леонідівна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-2992-3808>
2363395@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. Глибокі соціальні, духовні й економічні зрушення, що відбуваються в Україні в умовах війни, спонукають до утвердження людини як найвищої соціальної цінності. Держава потребує фахівців нового зразка – інтелектуальних, креативних, цілеспрямованих, динамічних, з високими духовними потребами. Формування і збереження єдиної, сучасної нації ґрунтуватиметься на утвердженні принципів духовності, розвитку та збереження культурної спадщини України. Особливі вимоги постають перед закладами освіти, які мають виховувати молодь на найвищих зразках загальнолюдської моралі, на основі національно-патріотичних та духовних цінностей, формувати у неї нове планетарне мислення. Надмірна інтелектуалізація сприяла забуванню духовних основ. Аналіз проблеми формування духовних цінностей свідчить про те, що це є одним із пріоритетних напрямів освітньої системи XXI століття. Вищі заклади світи за своїм статусом зобов'язані не тільки професійно готувати дипломованих фахівців, а й виховувати духовно розвинених громадян. Таке взаємовигідне поєднання можна вважати одним із найважливіших чинників оновлення духовних цінностей. Фахівець нового зразка має володіти цілим спектром соціокультурних навичок. Практична реалізація визначеного завдання залежить, насамперед, від загальної культури фахівця, здатного вільно орієнтуватися в соціальних і природних умовах, розуміти особливості розвитку культури, оволодівати науковою інформацією. Професіонал фахівець у галузі освіти має глибоко усвідомлювати місце й роль освітніх процесів і систем у світовому культурному просторі, поєднувати глибокі фундаментальні теоретичні знання й практичну підготовку.

Ключові слова: духовні цінності; збереження духовного розвитку в умовах війни; соціально-гуманітарна освіта; світовий культурний простір.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми / Statement of the problem. У сучасних умовах розвитку українського суспільства особливої уваги заслуговує проблема взаємозв'язку та взаємозумовленості суспільної моралі й духовності. Надзвичайно актуальною вона є в освітній сфері, адже завдання системи вищої освіти не обмежується засвоєнням відповідних професійних знань чи вмінь. Передусім, система вищої освіти має зосередитися на формуванні цілісного ціннісного світогляду сучасної молоді. Тому реалізація головних засад духовної культури у педагогічному колективі закладу вищої освіти на зовнішньому рівні сприяє формуванню його позитивного іміджу, а на внутрішньому – утворює систему духовно-моральних цінностей спільноти не тільки викладачів, а й студентів, що трансформуються в духовні цінності кожної особистості.

Ми вступили в XXI століття і третє тисячоліття. Надзвичайно важливе значення в професійному становленні фахівця мають його ідейно-політичні й духовно-моральні якості, любов до людей, терпимість і наполегливість, вимогливість і педагогічний такт. Образ майбутнього визначатиметься людьми майбутнього завдяки різноманітності їхніх прагнень, цінностей, світобачень. Цей світ ідей та інтересів суттєво залежить від сьогоденної міжнародної і національної політики у сфері освіти. Соціально-гуманітарна освіта – ось той міст, по якому слід перенести в майбутнє ідеї ціннісної свідомості. В. Андрущенко зазначає: «Модернізована система освіти має забезпечити формування гармонійної особистості – патріота і громадянина України, чітко зорієнтованої в сучасних реаліях та перспективах соціокультурної динаміки, підготовленої до життя і праці у XXI столітті...» [13, с. 89].

Сучасна духовна криза призвела до розпаду звичних форм організації життя, втрати ідеалів, деформації системи цінностей, до різкого падіння моральності. Важливо ліквідувати етичну та психологічну неграмотність нашої молоді, яка в процесі освіти здобуває безліч знань у різних галузях, але не володіє знаннями про себе як про особистість, про свою духовну основу, моральні аспекти поведінки. У сучасних підходах до системи освіти є декілька протилежних тенденцій.

По-перше, зберігається інерція «конформістського» протесту проти будь-яких загальнозначущих державних чи регіональних вимог, апеляція до абсолютної вишівської, особливо університетської свободи, надії на те, що природні механізми ринкової конкуренції між вишами таки забезпечать рівень соціально-гуманітарної освіти, потрібний майбутнім фахівцям, як зацікавленим споживачам освітніх послуг.

По-друге, помітне зростання політичної й економічної значущості регіонів в Україні, з одного боку, звільняє регіональні виші від центрального управління, з іншого боку, підпорядковує їх місцевому регіональному керівництву.

По-третє, у нас, як завжди, сильні тенденції одержавлення усіх соціальних функцій та вимог, зокрема освітніх. Прагнення центральної влади до нової єдиної ідеології може отримати широку підтримку з боку вишів.

По-четверте, через інтеграцію української системи освіти у світову порушуються практичні питання щодо взаємовизнання дипломів, а отже, і єдиних вимог у сфері соціально-гуманітарного виховання [1], [4].

Нині ця робота активно проводиться на рівні міжвишівських двосторонніх взаємин, а також розпочинається на рівні міжнародних університетських асоціацій. Потрібно враховувати також перспективи. Через світову економічну інтеграцію, що триває, глобалізацію проблем, зростання екологічної, військово-політичної, соціально-економічної взаємозалежності різних країн та регіонів світу буде обов'язково порушено питання щодо забезпечення світової співпраці у галузі освіти. Ідеться про затвердження гуманістичних, демократичних, екологічних цінностей у національних системах освіти. Отже, соціально-гуманітарна освіта є полем зосередження найрізноманітніших, зазвичай протилежних інтересів, установок, тенденцій.

Завдання освіти полягає в тому, щоб знайти індивідуальний підхід до людини, дати їй можливість визначити культурне застосування свого особистісного, емоційного потенціалу внутрішніх, неусвідомлених, навіть ірраціональних потреб, знайти своє місце у житті. Порушення проблематики загальнолюдських цінностей виникає як відповідь на виклик часу. Загальнолюдська ціннісна орієнтація – природний процес життя людини в складному інтегрованому світі. Наївно думати, що духовні цінності можуть вигадати політики й філософи, щоб потім нав'язати їх товариству як якусь нову релігію або ідеологію. Пошук цих цінностей ведеться впродовж усієї історії людства, хоча й мав на різних її етапах неоднакові результати. Ми зовсім не претендуємо на пріоритет у самій

постановці питання про духовні цінності, а лише підкреслюємо його значення в сучасному світі.

Постає питання: як побудувати систему соціально-гуманітарної освіти, не скочуючись назад до ідеологічного управління, зберігаючи свободу закладів освіти, свободу особистої ініціативи і творчості викладачів? Загальний підхід до вирішення проблеми такий: держава, яка довгий час була охоронцем офіційної ідеології, має оберігати цінності, які виробляються суспільством, інтелігенцією, світовим співсуспільством, які спираються на загальнозначущі моральні принципи і вітчизняні традиції.

Відповідно предметом уваги і контролю в державному регулюванні соціально-гуманітарної освіти мусять стати освітні стандарти як утілення ціннісних вимог. Для суспільства і держави, як охоронця суспільних інтересів, важливо, на які цінності спрямовано соціально-гуманітарну освіту, здійснення чи захист яких цінностей вона забезпечить і на якому рівні. А за допомогою яких знань, завдяки формуванню яких умінь і здібностей, якими методами здійснюється орієнтація на цінності соціально-гуманітарної освіти, – це сфера вишів і викладачів.

Ідеї загальнозначущих цінностей, ціннісної свідомості і освіти вже виходять за межі освітнього контексту. З погляду етики й аксіології, значущим є розмежування кардинальних, субкардинальних та етносних цінностей. По-перше, концептуально відпрацьовано можливість загальної ціннісної платформи для діалогу і взаємодії різних світобачень без посягання на будь-які вищі цінності (ідеали, святині, символи). По-друге, визначено понятійні межі між кардинальними, субкардинальними й етносними цінностями, що дає змогу встановити стійкі принципи і порядок взаємодії в умовах неминучої зміни складу і змісту самих цінностей у цих групах. У сучасних умовах соціального розвитку України проблема розроблення стратегії освітнього процесу, з аксіологічного погляду, набуває актуальності. Так, В. Нікітіна вважає: «Вирішення питання про головну ціннісну установку сучасного освітянського простору становить проблему визначення сутності самої освіти» [12], [13]. У чому вона полягає: чи то є трансляція соціокультурного досвіду заради навчальної підготовки молоді до продуктивної діяльності, до професії; чи то є формування людини певного соціального типу, здатної до життя у колективах макро- і мікрорівневого характеру; чи то є розвиток творчої індивідуальності в особистості.

Сутність освітнього процесу становить формування здатності особистості до самореалізації у різних галузях людської життєдіяльності за умов урахування потреби в саморозкритті інших людей. Унаслідок цього

головною ціннісною установкою стратегії реформування освіти в Україні має стати націленість на духовне збагачення і творчу діяльність особистості, що розвиває свої здібності до самореалізації та створення умов для саморозкриття інших людей. Для української системи освіти такими цінностями є цінності людської гідності, соціальної ініціативи і творчості, патріотизму, національної свідомості.

Аналіз (основних) останніх досліджень і публікацій / Analysis of (major) recent research and publications. Нову систему духовно-моральних цінностей студіює О. Балагура, яка здійснила аналіз основних складових системи духовно-моральних цінностей на сучасному етапі розвитку країни. При розгляді цінностей соціально-гуманітарної освіти поточнено три групи нормативних передумов: загальнозначущі й етносні (загальнонаціональні, професійні тощо) цінності, принципи ціннісної свідомості і конструктивної аксіології, загальні уявлення про призначення освіти.

В основу останніх покладено категорії відтворення і розвитку. Загальна нормативна спрямованість освіти виявляється за допомогою ідейного успадкування європейської філософсько-педагогічної традиції, сучасних ідей культурології і системного підходу.

Найбільш значущими цінностями для соціально-гуманітарної освіти є: 1) відповідальність за загальнозначущі цінності; 2) загальнокультурна компетентність; 3) вільні ціннісні самовизначення; 4) особистісна самоактуалізація в культурі і житті. Водночас відкритою залишається проблема конкретизації виявлення освітніх цінностей у цілях, нормах, вимогах, котрі стосуються різноманітних аспектів соціально-гуманітарної освіти.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета нашого дослідження – визначити педагогічні умови для формування духовних цінностей майбутніх фахівців в умовах війни.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

- здійснити аналіз сучасних досліджень та наукових прогнозів стосовно перспектив розвитку духовних цінностей в умовах війни;
- визначити систему формування духовних цінностей майбутніх фахівців в умовах війни на найближчу перспективу;
- сформулювати запити до національної моделі професійної підготовки високодуховного фахівця освіти.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ / THEORETICAL FRAMEWORK

Теоретичні засади нашої розвідки – вивчення освітньо-професійних програм, новітніх літературних джерел та аналітичних документів навчально-наукових і громадських установ, які стосуються підготовки майбутнього фахівця освітнього менеджменту.

Аналіз новітніх літературних джерел свідчить про те, що менеджмент у вищій освіті – це комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління освітніми процесами, спрямованими на підвищення ефективності таких процесів в умовах розвитку ринку освітніх послуг. Кардинальна зміна суспільних взаємин, коли кожен працівник системи вищої освіти зазнає стресів та стикається з невизначеністю, коли розмивання традиційних цінностей призвело до серйозного розладу власних переконань та моральних орієнтирів, виникає потреба у вибудовуванні власних цінностей, визначення чітких життєвих і виробничих цілей. Це зумовлено тим, що традиційні ієрархічні професійно-педагогічні взаємини порушено, авторитарний стиль не спрацьовує, а продуктивна праця потребує нових способів впливу на студентів, без наказів, тиску, «влади професії». Перед викладачами виникла величезна кількість духовно-моральних, етичних, матеріальних та інших проблем, які потрібно вирішувати.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Результативність дослідження формування духовних цінностей здобувачів вищої освіти у майбутніх фахівців в умовах війни визначається процесами опрацювання, засвоєння та використання знань. Теоретичний рівень пізнання процесів трансформації пов'язаний із використанням системного підходу. Принцип системності, як невід'ємний елемент діалектичного методу дослідження, органічно взаємопов'язаний із принципами розвитку, єдності й боротьби суперечностей, історизму тощо. Дослідження соціокультурних трансформацій базуються на комплексному застосуванні цих логічних принципів, кожен з яких об'єднує низку більш конкретних прийомів, правил, засобів пізнання.

По-перше, концептуальні підходи (гуманістичний, системний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний, аксіологічний, культурологічний, акмеологічний, синергетичний, ресурсний та інноваційно-дослідницький) до формування духовних цінностей здобувачів вищої освіти забезпечують оптимізацію цього процесу.

Питання розвитку професіоналізму вивчає акмеологія, яка розглядає предмети, явища, процеси в єдності особистісного й суб'єктно-діяльнісного розвитку, а також способи досягнення професійної майстерності на основі реалізації творчого потенціалу особистості [9]. Особистість в акмеології розглядають не в статичному, а у функціональному стані. Акмеологічний підхід спрямований на усвідомлення менеджером освіти всього комплексу проблем професійно-педагогічної діяльності, на основі чого відбувається пошук способів для розв'язання проблем професійного становлення.

Згідно з цим підходом, головним має бути довга й копітка робота з удосконалення не тільки своєї професійної діяльності, а й самого себе [10]. Цей підхід передбачає застосування методів самовідчуття, самоспостереження, самопізнання, самооцінювання, самоаналізу, саморефлексії, що допомагає людині визначити свої акмеологічні пріоритети. Акмеологічний вибір дає змогу конкретизувати своє професійне кредо і в такий спосіб удосконалювати складові професійної підготовки.

По-друге, синергетичний підхід акцентує увагу на відкритих системах, на невпорядкованості, нерівномірності, нелінійних зв'язках. Синергетичний підхід ґрунтується на таких положеннях:

- для складних систем існує кілька альтернативних шляхів розвитку, але на окремих етапах еволюції проявляє себе певна переддетермінованість розгортання процесів, тож теперішній стан системи визначається не тільки її минулим, а й майбутнім порядком;
- складно організована система вбирає в себе не лише простіші структури, вона не є звичайною сумою частин, натомість породжує різні структури;
- з урахуванням закономірностей та умов перебігу швидких, лавиноподібних процесів і процесів нелінійного саморозвитку систем можна ініціювати ці процеси управлінськими діями людини.

Синергетичний підхід до освіти може бути схарактеризований як гештальтосвіта. Це нелінійна ситуація відкритого діалогу, прямого й зворотного зв'язків, солідаристичної освітньої пригоди, потрапляння внаслідок розв'язання проблемних ситуацій в один самоузгоджений темп освіти. Це ситуація пробудження власних сил і здібностей того, хто навчається, ініціююча, або пробуджувальна освіта, відкриття себе або співпраця із самим собою та іншими людьми [16].

Завдяки синергетичному підходу до професійної підготовки державного службовця можна оптимізувати плани, програми, проекти, рішення, управління освітнім процесом у закладі вищої освіти загалом, а

отже, і сам по собі він є суттєвим для забезпечення формування духовних цінностей майбутнього менеджера освіти.

По-третє, ресурсний підхід передбачає забезпечення умов для найефективнішого використання і найповнішого розвитку внутрішніх і зовнішніх ресурсів кожної особистості.

Інноваційно-дослідницький підхід спрямований на виявлення способів та умов підвищення результативності формування управлінської культури менеджерів освіти. Підвищувати професійний рівень управлінських кадрів можна завдяки створенню або освоєнню нової практики освіти, тобто внаслідок організованого в ній і керованого інноваційно-дослідницького освітнього процесу.

Інноваційно-дослідницький підхід до формування управлінської культури державного службовця зумовлює застосування новітніх освітніх технологій (навчання, виховання, управління освітнім процесом), формування його дослідницької позиції в професійній діяльності. Застосовуючи цей підхід, менеджер освіти може оцінювати нововведення, з'ясовувати ступінь їх прогресивності, перевіряти істинність інтуїтивних припущень тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Фахівець, який здобуває освіту, що базується на формуванні системи глибинних морально-етичних цінностей, є здатним до відродження культури та духовності. Усі ці складні питання підштовхують вітчизняну філософську та педагогічну думку до нового осмислення таких понять, як «культура», «духовність», «цінності». Відомо, що культура і духовність – це цивілізовані ознаки будь-якої нації, без яких вона взагалі не може існувати. Нація, в якій нівелюються духовні цінності, приречена на загибель. Тому в цих умовах дуже важливою є активізація зусиль з підвищення духовного рівня українського народу, формування в нього стійкої системи глибоких морально-духовних цінностей, оскільки саме вони становлять основу мотиваційної сфери як особистості, так і суспільства загалом. Досі немає чіткого тлумачення поняття «духовність». Найпоширенішим є уявлення про духовне в людині як про її релігійність і відданість Богові. Духовність визначається духовним типом поведінки, який проявляється в утвердженні у своєму житті гуманістичних та естетичних загальнолюдських ідеалів. Духовний саморозвиток, метою якого є самовдосконалення, розглядається і як свідоме керування своєю діяльністю й поведінкою відповідно до духовних ціннісних орієнтацій (Ж. Юзвак). У педагогічному словнику поняття «духовність» тлумачиться як індивідуальна вираженість

особистості в системі двох фундаментальних потреб: 1) ідеальної потреби пізнання світу, себе, сенсу й призначення свого життя; 2) соціальної потреби жити, діяти для інших (готовність прийти на допомогу, розділити радість і горе).

Проникнення в сутність категорій «духовність» та «духовність особистості» стає можливим за допомогою аналізу різних наукових підходів. Поняття «духовність» активно використовується у філософії, релігії, етиці, психології, педагогіці, культурології тощо. У кожній науковій дисципліні воно набуває певного значення. Звернімося до лексичного тлумачення цього слова. У відомому тлумачному словнику В. Даля поняття «дух» визначається як «безплотний мешканець недоступного нам духовного світу. Відносячи це слово до людини, інші розуміють душу її, інші бачать у душі тільки те, що дає життя плоті, а в дусі найвищу іскру Божества, розум, волю, або ж прагнення до небесного. Духовне – усе, що стосується душі людини, усі розумові, моральні сили її, розум і воля». У словнику С. Ожегова значення поняття «дух» розкривається як свідомість, мислення, психічні здібності, те, що стимулює діяльність або визначає поведінку; як внутрішня моральна сила. Поняття «духовний» тлумачиться як той, що стосується розумової діяльності, до сфери духу [12].

Сучасний український педагог має всі потрібні концептуальні підстави та методичні рекомендації для роботи в царині духовно-морального виховання. Робота ця ведеться, проте суттєвих успіхів у ній небагато. Перешкодою стає неготовність самих педагогів до духовного виховання підростаючого покоління. Вони часто не можуть розкрити духовний потенціал предметів шкільної програми. Духовний розвиток – особлива лінія в житті особистості. Тому духовне становлення майбутнього вчителя вимагає від педагогіки широкого та ґрунтовного обговорення цієї проблеми.

Наукові джерела свідчать, що кожен розуміє духовність відповідно до власних спрямувань і соціальної орієнтації. Ми трактуємо духовність, за означенням О. Рудницької, як специфічну потребу в пізнанні світу, самого себе, смислу й призначення свого життя, що виявляється в багатстві внутрішнього світу особистості [14]. Вищенаведене визначення духовності свідчить про його багатомірність та різноаспектність, педагогічна діяльність стає органічною частиною духовного розвитку студентів та учнів. Педагогіка – це сфера духовна, а вчительська діяльність – професійно-духовна, за своєю сутністю. Тому майбутній учитель мусить осмислити потребу в духовному самовдосконаленні.

Усі цінності в християнстві ієрархізовані, їх упорядкування здійснено за аксіологічною шкалою, в основу якої покладено критерії духовності. У православ'ї встановлено ціннісний ряд, за яким духовні цінності випереджують моральні. Християнство зуміло побачити природу людини як духовно орієнтованої істоти, для якої світ духовних цінностей є не менш значущим, ніж світ матеріальних інтересів. Коли внутрішня орієнтація особистості надає перевагу духовним цінностям, а не матеріальним інтересам, то таку тенденцію можна розглядати як спрямування особи до духовних основ життя. Там, де немає такої спрямованості, бачимо застій духовного життя. Якщо людина захоплюється лише матеріальними аспектами свого життя та ігнорує духовні, вона постійно порушує духовні закони, чим спотворює не лише своє духовне, а й фізичне існування.

Така спрямованість освіти досконало напрацьована християнською культурою. Завдання державної системи освіти – зберегти спадкоємність вітчизняних культурних традицій. Доля України й нашої «національної ідеї» нерозривно пов'язана з духовністю. Наша тисячолітня історія свідчить про те, що ми живемо в самотній країні з великими духовними традиціями та мистецькими надбаннями, які можуть суттєво збагатити сучасну педагогіку аспектами духовно-морального виховання майбутніх фахівців в умовах війни.

Духовність – це інтенція людини до вічних цінностей; це спосіб людського існування, системоутворювальна функція якого є визначальною в єдиній структурі психофізіологічного і соціокультурного життя індивіда; це основа наступності поколінь, підтримки людського способу життя. У педагогічному аспекті духовність – це конкретний сенс життя людини; емоційно-когнітивна сфера, що цілеспрямовано впливає на результат формування духовності студента.

Духовність – специфічна людська якість, що характеризує мотивацію й сенс поведінки особистості. Духовність – позиція ціннісної свідомості, приналежна всім її формам – моральній, політичній, релігійній, естетичній, художній, але особливо значуща у сфері моральних взаємин. Виховання духовності – це формування, насамперед, моральної свідомості: моральних норм, принципів, ідеалів, понять [10].

Сучасна система освіти в Україні ніяк не може позбутися педагогічних стереотипів, що існували у соціалістичному режимі функціонування вишів. Традиційна система навчання, що відрізняється стійкістю і консерватизмом, не сприяє динамічній розмаїтості навчальної діяльності, негативно впливаючи на стратифікацію віку і його подальшу привабливість. Дослідники вказують, що ЗВО діє як замкнутий

розподільник знань, що повертає норму розвитку в режим виживання (М. Балабан, О. Леонтьєва). Духовний же розвиток здобувача вищої освіти відбувається під внутрішнім контролем особистого попиту, який відсутній у традиційній системі освіти.

Як бачимо, суперечність між потребою особистості в духовному розвитку і станом процесу формування в сучасному ЗВО загострюється системною духовною кризою. У такій ситуації потреба в переакцентуванні цілей освіти на духовність є очевидною. Ціннісною підставою формування має стати орієнтація на духовність особистості студента, оволодіння ним світових і національних надбань.

Назріла потреба у теоретичному розробленні проблем духовності, у реальному поверненні категорії «духовність» у педагогічну науку і практику. Довіра до рівня духовної культури високо цінується молоддю, стимулює взаємність, відвертість у спілкуванні з викладачами. Ситуація відкритості дає змогу з більшою глибиною й ефективністю коригувати інтереси студентів, спрямовувати їхні потреби.

Головною сферою соціальної активності студентства є навчання. Щодо неї випробовуються різні види духовної культури, вона слугує своєрідним індикатором громадянської зрілості, розуміння своїх прав та обов'язків. Досягнутий студентами рівень духовності імпліцитно присутній в організації занять, культурі читання спеціальної літератури, оцінюванні значущості знань, що здобуваються, мотивації навчальної діяльності.

Отже, рівень духовної культури студентів, її окремих видів безпосередньо відбивається на інтенсивності і спрямованості соціальної активності. Естетична, моральна, політична культура визначає ціннісні орієнтації студентів на ті чи інші сфери застосування своїх здібностей, рівень їхніх прагнень. Вона допомагає зосередити сили на найбільш прийнятному для майбутнього фахівця полі діяльності, знайти своє місце в житті. Між ступенем засвоєння духовної культури і соціальною активністю існує діалектичний взаємозв'язок. Отже, за продукти духовного виробництва ми приймаємо мрії, ідеали, уявлення, почуття прекрасного, моральні норми, забобони, тобто все те, що існує в голові людини, яка живе цим, страждає, радіє чи засмучується.

Духовність є ціннісною підставою для виховання особистості. Нині питання формування духовного розвитку людини актуалізує проблеми виховання людяності, що плідно можуть бути вирішені з позиції ідеалістичної концепції людини. Такий підхід пояснює численні факти існування людини крізь призму її духовної сутності, що піднімає її до рівня інтенції, до вічних цінностей. Дихотомічна природа людини не заперечує її

духовної сутності, оскільки втрата повноти життя як основного атрибута духовності може позбавити її реальної екзистенції, але не особистісного призначення. Наявна екзистенція, як осередок особистісного буття людини, духовно передбачає всю її іпостась (індивід, суб'єкт, особистість).

Однак духовність, імпліцитно внесена до загальної мети, не завжди стає її справжньою підставою, тому виникає потреба у виділенні спеціального процесу формування і виховання духовності, оскільки вона є умовою наступності поколінь. Процес формування духовності студентської молоді є педагогічним явищем. Це взаємодія педагог – студент, що має такі етапи, як цілепокладання, переживання, осмислення, ставлення, саморефлексія, моделювання, подолання тощо [8].

Філософська основа духовності дає змогу стверджувати, що, як універсальний і системоутворювальний феномен життя одиничного і сукупного суб'єктів, вона є основою у виховних теоріях, оскільки одночасно є результатом формування і виховання. Опора на внутрішнє «я» враховує закономірності емоційно-когнітивних процесів і ціннісно-сислового поля особистості, допомагає виконувати завдання особистісного зростання, що змістовно відповідає духовному формуванню і розвитку. Якщо обґрунтувати педагогічний аспект духовності, то це вирішить завдання щодо аргументації положення про духовність як результат формування і виховання, що допомагає у становленні цілісної особистості, багатій духовним, смислобуттєвим змістом.

Підготовка магістрів педагогіки вищої школи в Україні відбувається в умовах перебудови змісту вищої освіти, удосконалення навчальних програм, підготовки нових курсів та спецкурсів, які б відповідали рівню кваліфікації випускника, сприяли формуванню основних професійних компетенцій майбутнього викладача християнської педагогіки у вищій школі. Оскільки зміст вищої освіти – це система знань, умінь і навичок у вигляді компетенцій, що зумовлена цілями та потребами, перспективами розвитку нашого суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва, то вищу освіту потрібно розглядати як результат підготовки магістра за конкретним напрямом. На сучасному етапі виникає потреба в підготовці магістра конкретного напрямку за освітньо-кваліфікаційною характеристикою, з урахуванням вимог до випускника та його місця у структурі галузей економіки [11].

Відповідно до Указу Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015 затверджено Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2025 рр., в якій основними складовими національно-патріотичного виховання мають стати громадянсько-

патріотичне, військово-патріотичне, духовно-моральне. Одним із основних напрямів досягнення мети Стратегії визначено впровадження навчальних дисциплін духовно-морального спрямування як основи формування особистості та підґрунтя для національно-патріотичного виховання.

У процесі формування духовних цінностей у вищій школі відбувається теоретична та практична підготовка здобувача вищої освіти до майбутньої професійної діяльності. Особистісне зростання, набуття теоретичного багажу та практичного досвіду пов'язано, насамперед, із творчим характером освітнього процесу та його успішним засвоєнням майбутнім викладачем, що водночас підкріплюється розвитком критичного мислення, емоційної наповненості, духовної зрілості та творчого пошуку.

Ефективна національна система вищої освіти є не тільки найважливішим, ключовим напрямом роботи закладу вищої освіти, а й найважливішим ресурсом, засобом розвитку священної місії сучасної освіти. Право вільного вибору переконань має зберігатися за кожним і є особистою справою індивіда. Це означає, що релігія має бути представлена в освіті України не у вигляді ідеології, а як складова наукового знання про людину і суспільство внаслідок їх іманентної культурної цінності.

На кафедрі педагогіки, адміністрування і соціальної роботи здійснюється соціально-гуманітарна підготовка магістрів за освітньо-професійними програмами «Педагогіка вищої школи. Андрагогіка». Фахівець, який завершив навчання в магістратурі за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за освітньо-професійною програмою «Педагогіка вищої школи. Андрагогіка», отримує кваліфікацію «Викладач університетів та закладів вищої освіти».

ВИСНОВКИ / CONCLUSIONS

У процесі формування духовних цінностей важливим елементом є визначення системного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, аксіологічного, культурологічного, синергетичного, акмеологічного, ресурсного та інноваційно-дослідницького концептуальних підходів, які можуть оптимізувати цей процес, зробити його більш ефективним, таким, що відповідає потребам суспільства.

Вибір цих наукових підходів зумовлено тим, що культурологічний, системний, аксіологічний, синергетичний підходи до формування духовних цінностей менеджера освіти дають змогу виявити сутнісні характеристики освіти як людинознавчої теорії. Особистісно-діяльнісний, компетентнісний, акмеологічний, ресурсний та інноваційно-дослідницький підходи сприяють розробленню методико-технологічного забезпечення процесу;

дають змогу створити оцінювально-критеріальний інструментарій педагогічного моніторингу культурологічної підготовки майбутнього фахівця, у процесі якої формуються його духовні цінності. Розуміння й вирішення проблем, які склалися в духовній сфері, і ґрунтовний аналіз діяльності закладів вищої освіти щодо формування та розвитку духовних цінностей української студентської молоді є однією зі складових духовно-інтелектуального розвитку нації.

Отже, наявність усіх потрібних складових та досвіду міжнародної співпраці дає змогу Навчально-науковому інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» реалізовувати сучасний зміст підготовки майбутніх фахівців, виконувати нові завдання, які постають перед системою вищої освіти на сучасному етапі розвитку української держави, формувати духовні цінності здобувачів вищої освіти як пріоритетне завдання освітнього менеджменту. Наскільки важко сучасній молодій людині, особливо студентові, усвідомити, що успіх, кар'єра залежать не тільки від професійної діяльності, а й від того, наскільки він вихований духовно-морально, щоб діяти розумно. Тому головне завдання сучасної освіти – це розвиток духовно-моральних цінностей, що в кінцевому підсумку є основою формування і становлення особистості.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі / Prospects for further research in this direction. Перспективою подальших досліджень є розроблення та впровадження в освітній процес вищої школи нової моделі формування духовних цінностей здобувачів вищої освіти як один із пріоритетних напрямів освітнього менеджменту. Здобувачі вищої освіти є потенційною елітою суспільства, яка акумулює у своїх ідеях концепти майбутніх політичних, культурних та економічних перетворень у суспільстві. І від того, які ціннісні орієнтири сформуються у студентства сьогодні, багато в чому залежатиме перспектива розвитку української держави у майбутньому. Освіта – обов'язкова умова підготовки молоді до життя, її соціалізації, залучення до духовних надбань людства. Отже, освіта – це духовність, система цінностей, яку можна вдало і цілеспрямовано пропагувати великій кількості людей.

Одним із провідних завдань формування духовних цінностей молоді у вищій школі є, насамперед, трансформація в її свідомість етичної теорії, що дає змогу побачити розбіжності у власних духовно-моральних вчинках та вчинках інших людей і безпомилково визначати їх ціннісний сенс. Дотримуватися духовно-моральної поведінки складніше, ніж отримувати моральні знання. Сенс життя – стати потрібним світу і собі. А якщо ми хочемо бути корисними ближнім і самим собі, то у ставленні до ближніх нам

потрібно мати моральність, а у ставленні до себе – знання. Маючи знання для того, щоб розуміти навколишній світ і себе, щоб жити в злагоді з природою і самим собою, уміти адаптуватися до мінливих умов, ніколи не впадати у відчай, не порушувати законів природи, прагнути до гармонії, піклуючись про розвиток духовних якостей, людина зможе гідно вийти з будь-якої ситуації.

Людство увійшло в XXI століття, яке ЮНЕСКО оголосило століттям освіти. Це означає, що міжнародне співтовариство визнало освіту як домінанту не лише в розв'язанні глобальних проблем, які переживає людство, а й у формуванні духовних підвалин нової екоінформаційної цивілізації. Тому сьогодні є реальна можливість дати людині опанувати не тільки базові професійні знання, а й загальнолюдські цінності, на основі яких можливий усебічний розвиток особистості, облік її суб'єктивних потреб та об'єктивних умов, пов'язаних із духовними цінностями, матеріальною базою і кадровим потенціалом освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

- [1] Верховна Рада України. (2017, Верес. 05). *Закон № 38–39, ст. 380 «Про освіту»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- [2] Верховна Рада України. (1991, Квіт. 23). *Закон № 987-XII «Про свободу совісті та релігійні організації»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
- [3] Верховна Рада України. (2015, Черв. 02). *Закон № 498-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498-19>
- [4] Президент України. (2019, Трав. 19). *Указ № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025>
- [5] О. В. Алейнікова, «Особливості стратегії інноваційного управління освітньою системою», *ScienceRise: спецвип. «Педагогічні науки»*, № 4/5(9), с. 8–12, 2015.
- [6] Т. І. Бурлаєнко, «Ретроспективний аналіз економічного аспекту підготовки менеджерів освіти в міжнародній історії менеджменту», *ROCZNIK POLSKO-UKRAIŃSKI*, Вип. XIX, с. 323–338, 2017.
- [7] O. Bodnar, T. Burlayenko, «Rozwój działalności doradczej jako komponentu zarządzania zasobami ludzkimi», *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu*, т. 80, nr 3, s. 53–67, 2018.

- [8] М. В. Гриньова, «Проект підготовки магістра напрямку "Педагогічна освіта" спеціальності "Християнська етика" на кафедрі педагогічної майстерності та менеджменту Полтавського педагогічного університету», *Стратегія духовного розвитку України: єдність духу в союзі миру, на III Покровських міжнар. місіонерсько-просвіт. читаннях*. Полтава, Україна: ТОВ «АСМІ», 2010, с. 24–31.
- [9] Г. А. Дмитренко, І. В. Хлівна, *Концептуальні та технологічні засади підвищення конкурентоспроможності національної економіки і системи освіти в процесі їх модернізації*. Київ, Україна, 2017.
- [10] О. Кислашко, І. Сіданіч, *Християнська педагогіка*. ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2018.
- [11] Н. І. Мачинська, *Педагогічна освіта магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю*; С. О. Сисоєва, Ред. Львів, Україна : ЛьвДУВС, 2013.
- [12] *Педагогічний словник*; М. Д. Ярмаченка, Ред. Київ, Україна : Пед. думка, 2001.
- [13] *Пріоритети державної політики в галузі свободи совісті: шляхи реалізації: зб. наук. матеріалів*. Київ, Україна : Світ Знань, 2007.
- [14] «Рівень і характер релігійності українського суспільства», *Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку, на «круглому столу» Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин*. Київ, Україна: Центр Разумкова, 2011.
- [15] *Статут вищого навчального закладу «Український католицький університет» (нова редакція)*. [Електронний ресурс]. Доступно: http://ucu.edu.ua/files/2015/06/statut-vnz-uku-2015_080615.pdf Дата звернення: Верес. 10, 2025.
- [16] М. Й. Боришевський, «Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості», *Педагогіка і психологія*, № 2, с. 18–22, 2008.
- [17] Ю. С. Кайданович, «Формування управлінської культури державного службовця в галузі освіти», *Інвестиції: практика та досвід*, № 12, с. 103–106, 2011.
- [18] Л. В. Ткачук, «Духовно-моральні цінності у професійному становленні особистості майбутнього вчителя», *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*, № 2, с. 201–215, 2015.

Матеріал надійшов до редакції 20.10.2025 р.

FORMATION OF SPIRITUAL VALUES IN FUTURE SPECIALISTS IN WAR CONDITIONS

Iryna Sydanych,

Doctor of Sciences in Pedagogy, professor,
Professor of Department of Pedagogy,
Administration and special education Educational
and Scientific Institute of Management and Psychology
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-2992-3808>
2363395@ukr.net

Abstract. Deep social, spiritual and economic changes taking place in Ukraine in the conditions of war encourage the affirmation of a person as the highest social value. The state needs specialists of a new type – intellectual, creative, purposeful, dynamic, with high spiritual needs. The formation and preservation of a united modern nation will be based on establishing the principles of spirituality, development and preservation of the cultural heritage of Ukraine. Special requirements are placed on educational institutions that must educate young people on the highest standards of universal morality, on the basis of national-patriotic and spiritual values, and must form a new planetary thinking in them. Excessive intellectualization has contributed to the forgetting of spiritual foundations. Problem analysis of formation of spiritual values testifies to the fact that this is one of the priority areas of the educational system of the 21st century. Higher educational institutions, by their status, are obliged not only to train professionally qualified specialists, but also to upbringing spiritually developed citizens. Such mutually beneficial combination can be considered one of the most important factors in the renewal of spiritual values. A specialist of a new model must possess a whole range of socio-cultural skills. The practical implementation of a given task depends, first of all, on the general culture of a specialist who is able to freely navigate in social and natural conditions, understand the peculiarities of cultural development and master scientific information. A professional specialist in the field of education must be deeply aware of the place and role of educational processes and systems in the world cultural space, combine deep fundamental theoretical knowledge and practical training.

Keywords: spiritual values; preservation of spiritual development in wartime; socio-humanitarian education; world cultural space.

ПЕРЕКЛАД, ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / TRANSLATED AND TRANSLITERATED

- [1] Verkhovna Rada Ukrainy. (2017, Veres. 05). Zakon № 38–39, st. 380 «Pro osvitu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian).
- [2] Verkhovna Rada Ukrainy. (1991, Kvit. 23). Zakon № 987-XII «Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12> (in Ukrainian).
- [3] Verkhovna Rada Ukrainy. (2015, Cherv. 02). Zakon № 498-VIII «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zasnuvannia relihiinymy orhanizatsiiamy navchalnykh zakladiv». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498-19> (in Ukrainian).
- [4] Prezydent Ukrainy. (2019, Trav. 19). Ukaz № 286/2019 «Pro Stratehiu natsionalno-patriotychnoho vykhovannia». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025> (in Ukrainian).
- [5] O. V. Aleinikova, «Osoblyvosti stratehii innovatsiinoho – upravlinnia osvithoiu systemoiu», ScienceRise: spetsvyp. «Pedahohichni nauky», № 4/5(9), s. 8–12, 2015. (in Ukrainian).
- [6] T. I. Burlaienko, «Retrospektyvnyi analiz ekonomichnoho aspektu pidhotovky menedzheriv osvity v mizhnarodnii istorii menedzhmentu», ROCZNIK POLSKO-UKRAIŃSKI, vyp. XIX, s. 323–338, 2017. (in Ukrainian).
- [7] O. Bodnar, T. Burlayenko, «Rozwój działalności doradczej jako komponentu zarządzania zasobami ludzkimi», Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, t. 80, nr 3, s. 53–67, 2018. (in Polish)
- [8] M. V. Hrynova, «Proekt pidhotovky mahistra napriamu "Pedahohichna osvita" spetsialnosti "Khrystyianska etyka" na kafedri pedahohichnoi maisternosti ta menedzhmentu Poltavskoho pedahohichnoho universytetu», Stratehiia dukhovnoho rozvytku Ukrainy: yednist dukhu v soiuzi myru, na III Pokrovskykh mizhnar. misionersko-prosvit. chytn. Poltava, Ukraina: TOV «ASMI», 2010, s. 24–31. (in Ukrainian).
- [9] H. A. Dmytrenko, I. V. Khlivna, Kontseptualni ta tekhnolohichni zasady pidvyshchennia konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky i systemy osvity v protsesi yikh modernizatsii. Kyiv, Ukraina, 2017. (in Ukrainian).
- [10] O. Kyslashko, I. Sidanich, Khrystyianska pedahohika: navch. posib. VBF «Skhidnoievropeiska humanitarna misiia», 2018. (in Ukrainian).

- [11] N. I. Machynska, Pedahohichna osvita mahistrantiv vyshchych navchalnykh zakladiv nepedahohichnoho profilu; S. O. Sysoieva, Red. Lviv, Ukraine : LvDUVS, 2013. (in Ukrainian).
- [12] Pedahohichniy slovnyk; M. D. Yarmachenka, Red. Kyiv, Ukraine : Ped. dumka, 2001. (in Ukrainian).
- [13] Priorytety derzhavnoi polityky v haluzi svobod sovisti: shliakhy realizatsii: zb. nauk. materialiv. Kyiv, Ukraine : Svit Znan, 2007. (in Ukrainian).
- [14] «Riven i kharakter relihiinosti ukrainskoho suspilstva», Derzhavno-konfesiini vidnosyny v Ukraini, yikh osoblyvosti i tendentsii rozvytku, informats.-analit. materialy «kruhloho stolu» Relihiia i vlada v Ukraini: problemy vzaiemovidnosyn. Kyiv, Ukraine : Tsentr Razumkova, 2011. (in Ukrainian).
- [15] Statut vyshchoho navchalnoho zakladu «Ukrainskyi katolytskyi universytet» (nova redaktsiia). [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://ucu.edu.ua/files/2015/06/statut-vnz-uku-2015_080615.pdf Data zvernennia: Veres. 10, 2025. (in Ukrainian).
- [16] M. Y. Boryshevskyi, «Dukhovni tsinnosti yak determinanta rozvytku y samorozvytku osobystosti», Pedahohika i psykholohiia, № 2, s. 18–22, 2008. (in Ukrainian).
- [17] Yu. S. Kaidanovych, «Formuvannia upravlinskoï kultury derzhavnoho sluzhbovtsia v haluzi osvity», Investytsii: praktyka ta dosvid, № 12, s. 103–106, 2011. (in Ukrainian).
- [18] L. V. Tkachuk, «Dukhovno-moralni tsinnosti u profesiinomu stanovlenni osobystosti maibutnoho vchytelia», Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii, № 2, s. 201–215, 2015. (in Ukrainian).

Retrieved October 20, 2025
Reviewed October 31, 2025
Published November 26, 2025

отримано
рецензовано
опубліковано

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

© Iryna Sydanych, 2025